

Dagfinn Slettan

Muntlig historie.

Utviklingslinjer og muligheter.

Uttrykket i overskrifta er hentet fra det engelske «oral history», et felt innenfor historia som er i rask ekspansjon i flere land. Vi vil i denne artikkelen prøve å gi en oversikt over utviklinga på dette området i Skandinavia, og i et par andre land der virksomheten er kommet lenger. Til slutt vil vi berøre enkelte vesentlige metodespørsmål og skissere noen utnyttingsmuligheter for de som er interessert i vårt hundreårs historie.

Muntlig historie er et arbeidsfelt der en tar opp bruken av personlige minner som historiske kjelder. Andre vil inkludere muntlig overlevering i begrepet, men det kan likevel være nyttig å opprettholde et skille her. En distinksjon kan være nødvendig for ordens skyld og fordi disse to kjeldetypene til dels krever ulike metoder både når det gjelder innsamling av materialet og den kjeldemessige vurderinga. Men det betyr ikke at det er ønskelig med skarpe fagskiller. Tvert om trenger historikere som vil arbeide på dette feltet, hardt til ekspertisen fra fag som etnologi og folkeminnevitenskap. Bruken av muntlige kjelder er sjølsagt ikke ny. Både historikere og andre som har arbeidet med fortida, har alltid brukt dem, men som spesialisert virksomhet innafor historiefaget er muntlig historie et nytt fenomen, knapt et kvart hundreår gammelt.

Behov for nye kjelder

Etterhvert som interessen for de store samfunnsgruppenes levkår økte, og historikere tok til å spørre etter vanlige menneskers opplevelse av sin situasjon, ble det klart at det var

skeivheter i det tradisjonelle kjeldematerialet. Det ble et ønske «å korrigere den classeskjevhet som følger av at underklassen har etterlatt seg så lite av skriftlige kilder og materielle minner.»¹ Det ble pekt på de tusenvis av mennesker som levde og husket tilbake til slutten av 1800-tallet, og det ble tatt initiativ til å få samlet inn og bevart *minner*. Tanken var ikke ny, heller ikke når det gjaldt arbeiderklassen,² men store systematiske sosialhistoriske minneinnsamlinger kom først i gang etter siste krig. I denne utviklinga lå også et ønske om å få tak i folks *totale* livssituasjon, ikke bare de lausrevne detaljer og begivenheter. «Ved å rette oppmerksomheten henimot menneskers dagligliv og totale livssituasjon, kan vi korrigere begivenhetshistoriens mangelfullhet i beskrivelsen av menneskenes fortid.»³ Både ønsket om å kunne rekonstruere enkeltmenneskers liv, opplevelser og holdninger – og ønsket om å få vite mer «om de mange, de som bare grep inn i historien som masser og som har etterlatt seg så lite kilder,»⁴ lå vel bak de store minneinnsamlingene. Tanken om rekonstruksjon av livsløp for å bringe til veie kollektive biografier, var heller ikke ny. I mellomkrigstida fikk den kollektiv-biografiske metoden et gjennombrudd når det gjaldt å undersøke og forklare gruppers handlingsmønstre.⁵ Minneinnsamlingene som kom i gang etter siste krig, representerte likevel noe nytt. De ble store «kollektive sjølbiografier»,⁶ memoarsamlinger med tusenvis av forfattere. De representerte på mange måter en ny type kjelder som samtidig reiste en rekke problemer av innsamlingsmetodisk og kjeldekritisk karakter.

Bak minneinnsamlingene lå altså savnet av kjeldemateriale til å belyse folks fortidige livssituasjon og opplevelsen av den, det var en «historie nedenfra»-tenkning før dette ble en velbrukt klisjé. De representerte et ønske om å komme ut over den mer eliteorienterte og politisk orienterte forskninga som også hadde preget studiet av arbeiderklassen. «In the study of social history the industrial working class has by no means been neglected. Not in Norway and not in most other countries. But what has aroused interest is mainly one aspect of the whole topic: The part played by the great labour and trade union organizations in the struggle for power in political and industrial life.»⁷

De som ønsket å prioritere den sosialhistoriske sida, fikk behov for nye kjelder. Minnene innebar muligheter på flere felt. Helt fra starten reiste en spørsmålet om hva de kunne gi ut over illustrasjonen av enkeltpersoners livsskjebner, hva de kunne bidra med til en videre forståelse av samfunnet. Kjelde- og metodediskusjonen startet parallelt med innsamlingene.

Minneinnsamlingene i Skandinavia

Det var museumsfolk som var pionerer på dette feltet. De hadde etnologisk ekspertise og lang erfaring i innsamling og behandling både av tradisjonsstoff og gjenstandsmateriale. *Sverige* var et foregangsland i Skandinavia. I 1928 var «Nordiska Museets Etnologiska Undersökningar» opprettet, og det ble sendt ut spørrelister som dekket en lang rekke felt av svensk kulturliv. Målet var først og fremst å ta vare på beskrivelsen av kulturformene i det førindustrielle samfunnet. I begynnelsen av 1940-åra ble så tanken lansert om å rette søkelyset også mot levekåra til arbeiderklassen under og etter den industrielle revolusjonen. «Vad som eftersträvats har varit upplevda skildringar av vardagsliv, livsföring och människoöden i industrialismen.»⁸

En større innsamling av arbeiderminner ble satt i gang og resulterte bl.a. i den store serien på over 30 bøker hittil, med samletittelen «Svenskt liv och arbete». Over halvparten av bindene er redigert av Mats Rehnberg og tar for seg de forskjellige arbeidergruppers minner. Den første boka var «Startarminnen» som kom i 1947, siden fulgte bl.a. «Sågverksminnen» (1948), «Rallarminnen» (1949), «Skogsarbetarminnen» (1949–50), «Jarnvägsminnen» (1952), «Kommunalarbetarminnen» (1958) og «Stenarbetarminnen» (1974).⁹ Vitenskapelige avhandlinger der beretninger utgjør en viktig del av kjeldematerialet, er ikke tallrike, men de er gode eksempler på allsidig utnytting av materialet, ikke minst understrekes verdien slike kjelder har for økt innsikt i arbeiderklassens levestandard.¹⁰

Nordiska Museets innsamling var på flere felt et forbilde for den arbeiderminneinnsamlinga som ble startet i *Norge* av Norsk Folkemuseum, med Edvard Bull som leder. Spørrelistene var på mange måter støpt over samme lest som de svenske, dvs. med åpne spørsmål og stor frihet for fortellerne. En viktig forskjell var at den norske innsamlinga i større utstrekning brukte intervjuer, til dels lydbåndintervjuer. Norsk Folkemuseums Avdeling for Arbeiderminner hadde som mål «studiet av arbeiderklassens opphav og utvikling»¹¹, og det ble tatt sikte på å samle inn gamle arbeideres livsberetninger. Innsamlinga pågikk i en drøy 10-årsperiode, og i alt kom det inn over 2 000 beretninger fra alle fylker fordelt på en rekke yrker. De største gruppene var tremasse-, cellulose- og papirindustriarbeidere, arbeidere i sagbruk og høvleri, anleggsarbeid, jern- og metall, tobakks- og fyrstikkindustri, tekstil og skotøy. Dessuten utgjør husmannsminnene en stor del av

samlinga.¹² Til nå er det publisert 5 bind med utdrag fra samlinga i serien «Arbeidsfolk forteller». Det er bind fra papirindustrien (1953), sagbruk og høvleri (1955), fra anleggsvirksomhet (1961), husmannsminner (1961) og jernbaneminne (1962).¹³ Videre er materialet brukt i flere bøker av lokalhistorisk art og i artikkelstoff.

Det ble tidlig klart at minnene kunne bidra til å utdype og til dels korrigere eksisterende materiale. Alt i 1953 kom Edvard Bulls bok «Arbeidervern gjennom 60 år», der minnene ble brukt til å kaste nytt lys særlig over barnearbeidet og avviklinga av det.¹⁴ Fem år seinere kom Bulls doktoravhandling som for en vesentlig del bygger på arbeiderminnene.¹⁵ Avhandlinga er et pionerarbeid når det gjelder bruken av muntlige kjelder innenfor sosialhistoria her i landet. Den skapte også debatt omkring metode og kjeldebruk, og kan på mange måter sees som starten på en metodeutvikling på dette feltet hos oss.

Folkemuseets innsamling ble fulgt opp av andre i liten grad. Flere lokale innsamlinger er blitt gjennomført, men det er mest begrensede innsamlinger omkring spesielle tema.¹⁶ I 1974 startet Edvard Bull et nytt prosjekt, «Sosialhistorisk minneinnsamling med tyngdepunkt i Trøndelag i 1920- og 1930-årene». Innsamlinga ledes fra Historisk institutt, Universitetet i Trondheim, og har vesentlig basert seg på lydbåndintervju fra Trøndelagsfylkene ved sida av en del skriftlige besvarerler fra Trøndelag og enkelte andre fylker. I alt er det til nå samlet inn ca. 600 beretninger. Innsamlinga er altså geografisk begrenset hovedsakelig til Trøndelag, men samtidig er den utvidet yrkesmessig slik at de større yrkesgruppene er kommet med, gardbrukere/småbrukere, husmødre, lønnsarbeidere og fiskere.¹⁷ Ett siktemål med innsamlinga har vært at materialet skal være til nytte for lokalhistorikere, og etter som samlinga er blitt kjent, har de første små tilløp på dette feltet vist seg. Videre har det vært meningen at materialet skal kunne utgjøre delkjelder til hovedfags- og semesteroppgaver.¹⁸ En analyse av en liten del av beretningene er utarbeidet, hovedsakelig med et metodisk siktemål,¹⁹ og arbeidet med å redigere et første bind med kommenterte utdrag fra minnene, er i gang.²⁰

I 1977 kom «Sjøfolk forteller». Den er redigert av Svein Molaug og tar for seg livsvilkåra til denne yrkesgruppa.

I 1964 arrangerte Nasjonalforeningen for folkehelsen en landskonkurranse for eldre der folk ble oppfordret til å sende inn beretninger fra livet sitt. I alt kom det inn ca. 1 500 besvarerler fra alle fylker, og kopier av originalmaterialet er nå lokalt tilgjengelig for lokalhistorikere og andre interesserte.²¹ Utdrag fra beretningene er publisert i to emnedelte bind²², og

hvert enkelt fylke eller region har fått sitt lokalbind i serien «I manns minne». Siden dette materialet bare er egenhendige skriftlige opptegnelser, vil naturlig nok enkelte grupper bli overrepresentert. Bidragsyterne kan heller ikke sies å være representative for den gruppa de representerer. Likevel inneholder materialet mye verdifullt sosialhistorisk stoff om dagligliv i hverdag og helg.

Aret etter at Norsk Folkemuseum startet innsamling av arbeiderminner, ble det satt i verk en liknende innsamling i *Danmark*. Innsamlinga ble administrert fra Nationalmuseets 3. avdeling og ledet av David Yde-Andersen. Som i Sverige og Norge, var også dette ei innsamling av livsskildringer. Spørrelistene som var utarbeidet og utsendt på forhånd, er i prinsippet lik de svenske og de norske, men legger mer vekt på barne- og ungdomsår og mindre på arbeidsliv enn spørrelistene fra Folkemuseet. «Resultatet bliver, at arbejdsårene hvor den enkelte konfronteres med centrale arbeidsmarkedsproblemer, kun svagt aftegner sig i materialet.»²³ Det ble drevet en ganske stor oppsøkende virksomhet, og som i Folkemuseets innsamling, brukte danskene i ganske stor utstrekning intervju. En del av beretningene er bevart på bånd. I alt over 4 000 beretninger er kommet inn.

I de 25 åra etter Nationalmuseets innsamling er det i Danmark gjennomført flere lokale innsamlinger av minnestoff, og flere arbeider med muntlig materiale som kjeldegrunnlag er kommet, de fleste av lokalhistorisk art. «Det samlede bilde er, at der gøres et stort og til stadigt løbende arbejde for at indsamle erindringer, der kan belyse det lokale kulturmiljø, herunder fremdeles forskjellige sider af den daglige tilværelse, men også oplysninger om arbejdslivet, de lokale fagforeninger og strejkebevægelser er kommet med.»²⁴ Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv startet i 1975 et omfattende registreringsarbeid med det formål å skaffe en oversikt over minnesamlinger i arkiver og museer landet over. Registreringa er utformet slik at arbeiderminner danner en egen gruppe.

En konkurranse som har mange likhetpunkter med Nasjonalforeningens norske innsamling ble i 1969 utlyst av Københavns magistrat. Pensjonister ble her oppfordret til å skrive ned sine minner fra barndom og ungdom, og innsamlinga resulterte i ca. 2 000 svar. Bortimot 600 av disse kommer fra arbeiderklassen, definert som faglærte og ufaglærte arbeidere. Samlinga utmerker seg dessuten ved at over halvparten av fortellerne er kvinner, som vanligvis er underrepresentert i slikt materiale.²⁵

Et nytt innsamlingsprosjekt er nettopp startet under tittelen

«Arbejdererindringer – kultur og levevilkår 1900 – 1950», som planlegges gjennomført i løpet av en 5-årsperiode med enkelte mindre prøveinnsamlinger som start.^{25 a}

I 50-åra kom det også i *Finland* i gang innsamlinger fra ulike arbeidergrupper, innsamlinger med et klart definert sosial-historisk siktemål. Spørrelistene ble utarbeidet ved Institutt for folkeminne ved universitetet i Turku og utsendt omkring 1960.²⁶ Utviklinga i Finland har vært nært knyttet til folkeminnvitenskapelig og etnologisk virksomhet. I 60-åra hadde en ikke økonomiske ressurser til å gjennomføre feltarbeid ved intervjuing i noen særlig målestokk, men etterhvert er flere forskningsprosjekter kommet i gang på dette feltet, bl.a. prosjekter som tar for seg utviklinga i enkelte industriområder. I 70-åra er det bygd opp ei større samling av intervjuer, ikke minst arbeiderminner.²⁷

Oral history i USA og Storbritannia

Gjennom større og mindre materialinnsamlinger er det i Skandinavia bygd opp ganske store kjeldesamlinger som til dels har vært utgangspunktet for serier med kommentert minnelitteratur, dels materiale for artikler, ikke minst av lokalhistorisk art, og dels en viktig del av kjeldegrunnlaget for enkelte mer omfattende vitenskapelige arbeider med sosialhistorisk siktemål. Feltet muntlig historie kan likevel ikke sies å ha ekspandert raskt i Skandinavia. De få større arbeider som kan rubreres under denne etiketten, er i liten grad fulgt opp, og fortsettelsen av den metoddebatten de har reist, har vært springende og til dels hatt som utgangspunkt at muntlig materiale, minner, i prinsippet rangerer lågere enn andre, mer tradisjonelle kjelder historikere bruker. Ved å oppholde seg ved spørsmålet om en kjeldekategoriens generelle pålitelighet har en kanskje i for stor grad havnet i en oppregning av de vanskelighetene kjeldene representerer framfor mer å gå inn på å drøfte mulighetene de innebærer, uten at de første skal undervurderes. Dessuten har det vært en tendens til å gjøre de «muntlige» kjeldene mer annerledes enn de *er*. Alle berettende primærkjelder er «minner», det er tidsrommet fra opplevelse til beretning som varierer, et problem vi seinere skal komme nærmere inn på.

Der oral history har fått større bredde, vil naturlig nok metoddebatten bli mer konkret, bygd på de erfaringer som er

gjort med ulike typer prosjekter. Vi skal skissere utviklinga i to av de land der denne virksomheten har fått størst omfang, USA og Storbritannia. Det er viktig for det videre arbeidet her i landet å få kjennskap til det som er gjort der virksomheten er bedre innarbeidet og akseptert.

Det må understrekes at framstillinga er sett utenfra og bygger på amerikansk og engelsk litteratur, publikasjoner fra de to store organisasjonene, «The Oral History Association» i USA og «The Oral History Society» i Storbritannia, artikler i andre tidsskrifter foruten bøker om metode- og kjeldeproblemer, og bøker med kommenterte utdrag fra beretningene.

USA

Dannelsen av The Oral History Association i 1966 var ikke begynnelsen på arbeidet med muntlig historie i USA, men virksomheten var lite samordnet, og ønsket om å komme videre i retning av større vekt på metoddebatt og utveksling av erfaringer ble understreket ved åpninga av den første nasjonale kongressen for oral history i 1966. Men samtidig som mange hadde ei kjensle av snart å være kommet over «rettferdiggjøringsstadiet» – «I like to think the time has come when it is no longer necessary to justify oral history»²⁸ – viser debattinnleggene at en ennå var opptatt med å holde forsvarstaler for arbeidet.

Det har heller ikke siden manglet på motforestillinger når det gjelder verdien av muntlig historie og de muligheter båndspil- leren har skapt innafor historieforskninga: «With the appearance of the taperecorder, a monster with the appetite of a tapeworm, we now have, through its creature, oral history, an artificial survival of trivia of appalling proportions.»²⁹

Arbeidet med muntlig historie skjøt fart i 60-åra, men starten lå lenger tilbake. Alt i 1938 hadde Allan Nevins pekt på ønskeligheten av en organisasjon som kunne gjøre «a systematic attempt to obtain, from the lips and papers of living Americans who have led significant lives, a fuller record of their participation in the political, economic and cultural life of the last sixty years . . .»³⁰ Ti år seinere startet Nevins det første oral history-prosjektet, ved University of Columbia, New York, der ønsket fra 1938 ble fulgt opp. En rekke amerikanere som hadde ført et «betydningsfullt liv», ble bedt om å fortelle sin livshistorie. Nevins er blitt tillagt æren for å ha «oppfunnet» oral history som en spesialisert teknikk innafor historia. «Professor Nevins invented a wholly new way of creating the

historical record; its use will enrich the writing and reading of history long after his generation of students, and their students have left the scene.»³¹

I løpet av de trede år siden Nevins startet sitt prosjekt, har virksomheten ekspandert raskt i USA. Hundrevis av prosjekter er startet, og i praktisk talt alle stater er det ett eller flere «Oral History Centers».³² The Oral History Association arrangerer årlige konferanser som tar opp til debatt aktuelle tema omkring muntlig historie, og ved sida av kvartalpublikasjonen «OHA Newsletter» gis det hvert år ut ei årbok med artikkelstoff og referater fra konferansen, «The Oral History Review».

Det er vanskelig utenfra å karakterisere arbeidet på dette feltet i USA med få ord, og vanskelig å danne seg et fullstendig bilde av det som skjer, både fordi litteraturen er svær, og enda mer fordi aktiviteten er så mangfoldig og spredt på en rekke felter. En del trekk tegner seg likevel ganske klart. Med litt kjennskap til utviklinga innafor arbeidet med muntlig kjeldestoff i Skandinavia, vil en straks se hvor ulikt utgangspunktet var i USA og her. Mens Nevins' program i stor grad var elite- og begivenhetsorientert, «largely concerned with important men, dramatic events»,³³ var virksomheten både i Sverige, Norge, Danmark og Finland konsentrert omkring vanlige folks liv og arbeid. Arbeiderklassens kår ble viet stor oppmerksomhet, og ikke bare den politiske virksomheten. Levevilkår, arbeidsforhold, sosiale relasjoner osv., var hovedinnslag i minneinnsamlingene. De amerikanske minneinnsamlerne var lenge hovedsakelig opptatt med eliten. Kjent er de mange «presidential projects»,³⁴ der innflytelsesrike personer omkring presidentene er intervjuet, mest om politiske begivenheter, men også om presidentens liv i det hele. Videre er en rekke organisasjonsledere, industriledere, kunstnere o.a. valgt ut som intervjuobjekter for oral history-prosjekter.

Et forsøk på gruppering av de amerikanske prosjektene kan vise eliteorienteringa.³⁵ Politiske «memorial projects» organisert omkring politiske ledere utgjør som nevnt ei stor gruppe. Videre er det, kanskje noe overraskende, ei ganske stor gruppe med militære oral history-prosjekter. «The US Marine Corps Oral History Programme» er det største med over 4 700 intervjuede personer. Innsamlingene omkring romfart som f.eks. «NASA Oral History Collection», hører også heime under denne kategorien. Ei tredje gruppe er de mange prosjektene med tilknytning til industrien, ofte iverksatt og ledet av selskapenes egne folk, som f.eks. Ford Motor Corporation som har bygd opp ei stor samling intervjuer omkring selska-

pets historie. Sjøl om det er positivt at selskapene tar initiativ til å få tatt vare på sin historie, er faren til stede for at både personutvalget og framstillinga kan bli orientert mot harmoni og dermed skjule konfliktstoffet. «Partly because they are often directly dependent on the industry for funding, these industrial projects sometimes consciously avoid any concern with contentious matters like unionisation, strikes, social class and conflict.»³⁶ Som ei fjerde gruppe kunne en tilføye de innsamlingene av mer lokalhistorisk art som tar for seg en region og med bredt anlagte prosjekter ønsker å belyse hele områdets utvikling politisk og kulturelt. Slike innsamlinger kan nå utover eliten, men også disse er ofte konsentrert omkring ledende personer på de ulike områdene.

I sitatet fra Nevins i 1938 antydes det eliteorienterte siktemålet, og det kan vel være rett at «the Columbia approach still dominates American oral history»,³⁷ men det er likevel klare tendenser de seinere åra i retning av sosialhistorie – sosiale grupper, levevilkår, arbeidsforhold, sosiale relasjoner osv. «As surely as oral history focuses on the top of the economic, political, and social pyramid in the United States, it also has a place for specialized studies of those who occupy selected areas nearer its base».³⁸ I motsetning til i Skandinavia har denne retninga innenfor muntlig historie i USA måttet arbeide seg fram som ny. Enkelte har derfor funnet å måtte starte «krig» mot den etablerte retninga for å få fram det nye, og har erklært seg som «geriljahistorikere».³⁹ Andre har ment at dette kan føre til en uheldig todeling, og legger vekt på at begge retninger er verdifulle og bør få utviklingsmuligheter. Det er ikke ønskelig med to leirer, «elite oral historians» og «non-elite oral historians». «The point is not that oral history interviews with «celebrities» are any better or any worse than «common man» interviews. We need both. . . . Call me elitist or what you will, but in the words of Chairman Mao, that great elite-non-elitist, «Let many flowers bloom.»»⁴⁰ Denne diskusjonen illustrerer hvordan interessefeltet er i ferd med å utvides.

I 1970 kom Studs Terkels bok «Hard Times»,⁴¹ som gjennom et større antall intervjuer presenterer menneskers opplevelse og oppfatning av 30-åras depresjon i USA. Boka skapte debatt, også innenfor oral history, og etter hvert som liknende arbeider dukket opp, begynte enkelte å snakke om «the Studs Terkel school» innenfor muntlig historie.⁴² Kritikken mot denne retninga har rettet seg mot manglende «objektivitet» hos utøveren fordi han er en «puppeteer who manipulates his collected people on his own strings.»⁴³ Dette synet stod lenge

sterkt innenfor muntlig historie i USA. En sterkt representert arkivistisk retning hevdet at den som samlet muntlig materiale med det ene formål å etablere et kjeldemateriale, var en mer «ekte» muntlig historiker enn den som samlet med tanke på et bestemt historisk arbeid. «... it seems to me that the person who is collecting a stock of evidence for other researchers to use is almost by definition likely to be doing a more objective job than the one who is writing his own book, especially the one that has a case to prove.»⁴⁴

Opposisjonen mot den eliteorienterte retninga har hatt virkning, ikke minst for prosjekter som har arbeiderbevegelsens historie som sitt arbeidsfelt. Det er en økende tendens til å se historia «from the bottom up», og det er lagt større vekt på miljøopplevelse og holdninger. I stedet for ensidig å oppholde seg med de politiske og faglige organisasjonene og lederne deres, er søkelyset mer blitt rettet mot sosiale forhold og maktrelasjoner. Med utgangspunkt i vanlige folks levkår har en gått videre, og gjennom minnene belyst arbeidernes kamp for bedre kår og for anerkjennelse av rettigheter som organisasjons- og streikerett.⁴⁵ Sjøl om denne utviklinga er tydelig, kan det nok tenkes at enkelte overdriver det nye i den. Interessen for sosiale forhold og ulike gruppers levkår er sjølsagt ikke ny. Innsamlinger med slike siktemål har helt fra starten vært innslag i amerikansk oral history, og de har til dels utmerket seg med stor bredde både når det gjelder emnevalg og intervjuobjekter.⁴⁶

Større konsentrasjon omkring sosialhistorie har også ført til økende interesse for underprivilegerte samfunnsgrupper. Ett eksempel er det store prosjektet «Duke Indian Oral History Project» som ledes fra University of Utah og har underavdelinger i seks andre stater. Et viktig mål med disse undersøkelsene har vært «to establish the Indian point of view in American history.»⁴⁷ Videre er flere innsamlinger som tar opp de fargedes stilling, startet de seinere åra. Sjøl om disse innsamlingene også har vært preget av «bias of interest towards elite black leaders and artists»,⁴⁸ illustrerer de den økende interessen for det svarte Amerikas historie slik den nylig er demonstrert gjennom Alex Haleys bok «Roots», der forfatteren skildrer sin leting etter forfedrene gjennom sju slektsledd tilbake til en landsby i Gambia. Gjennom dokumenter og muntlig tradisjon har han rekonstruert store deler av slektshistoria. Utgangspunktet var de mange fortellingene han hadde hørt fra mora og andre slektninger om livet til generasjonene før ham. Sjøl om det har vært stilt spørsmålstegn ved Haleys undersøkelser på en del punkt, særlig når det gjelder beretningene fra

Afrika,⁴⁹ vil boka få betydning for bruken av muntlig materiale i arbeidet med amerikanske negres historie.

Under forarbeidet til boka kom Haley i kontakt med historikeren Jan Vansina, som i mange år har arbeidet både med Afrikas historie og med bruken av muntlig tradisjon og muntlig materiale i det hele,⁵⁰ og etter som Haley både i utgangspunktet og fortssettelsen av undersøkelsene bak «Roots» baserte seg på muntlig tradisjon, ble han opptatt av muntlig materiale generelt som kjelder til det svarte Amerikas historie, en interesse som førte til opprettelsen av «The Kinte Foundation» som har til hovedoppgave å samle slikt materiale.⁵¹

Undersøkelse av de underprivilegerte gruppenes situasjon gjennom innsamling av livshistorier fra representanter for slike grupper var heller ikke noe nytt. I 50- og 60-åra arbeidet sosialantropologen Oscar Lewis med studier i «the culture of poverty»⁵² som etterhvert ble et innarbeidet begrep. En viktig del av arbeidet var å intervju folk med låg inntekt og låg sosial status, bl.a. puertorikanere og meksikanere i slumstrøk i New York og andre steder, og det ble lagt vekt på å rekonstruere intervjuobjektene livshistorier som nødvendig bakgrunn for skildringen av deres sosiale situasjon.⁵³ Lewis' og andres arbeid i samme gate, ble omdiskutert. Bl.a. ble det hevdet at underklassen ble karakterisert med middelklassens terminologi og dermed undervurdert. Slik mente noen at begrepet «fattigdommens kultur» kom i vanry, «the concept has come into disrepute».⁵⁴ I vår sammenheng er dette arbeidet med på å illustrere den økende interesse for underprivilegerte gruppers livssituasjon, en interesse som også reiste spørsmålet om kjelder til å belyse disse gruppenes fortid.

Sammenfattet kan vi si at det som i dag karakteriseres som «oral history» i USA, startet som spesialisert virksomhet først etter 1960, etter at det ved University of Columbia gjennom flere år var blitt utført et grunnleggende arbeid med innsamling og bruk av muntlige kjelder. Utgangspunktet for dette arbeidet var eliteorientert, og sjøl om sosialhistoriske tilnærningsmåter er blitt mer innarbeidet, og søkelyset i større grad er blitt rettet mot de store befolkningsgruppene, må likevel virksomheten i USA fortsatt i stor grad sies å være dominert av innsamlinger rettet mot ledende personer, organisasjoner og viktige politiske begivenheter. På den andre sida blir det i USA framvist større bredde i arbeidet enn f.eks. i Storbritannia. Dette kan ha en viss sammenheng med finansieringsmåten. Valget og finansieringen av undersøkelsesfelt blir i ganske stor grad foretatt av private organisasjoner, bedrifter, selskaper, eller av forvalterne av fonds som støtter oral history-prosjek-

ter. Dermed blir også et bredt spekter av interesser brakt inn. I hvor stor grad slike interesser dirigerer valget av forskningsfelter er vanskelig å danne seg noe bilde av. De betenkelige sidene ved slike finansieringsmåter ser ut til å være lite diskutert i litteraturen omkring muntlig historie, men enkelte utenforstående har pekt på at innsamlingene kan «too easily be reduced to memories of the fund givers.»⁵⁵ Det er også eksempler på universitetsprosjekter der private oppdragsgivere direkte kontrollerer valget av informanter,⁵⁶ uten at dette vel kan sies å være vanlig.

Alt i alt er USA det landet der muntlig historie har fått størst utbredelse og bredde, og der det lengst systematisk har vært arbeidet med innsamling og bruk av muntlig kjeldemateriale.

Storbritannia

Den utviklinga vi har skissert, er på mange måter spesiell for USA, og synes ikke å være typisk for resten av Amerika. F.eks. har virksomheten i USAs to nabostater, Mexico og Canada, et klarere sosialhistorisk og masseorientert utgangspunkt, og er mer på linje med utviklinga i Storbritannia, som vi her skal gå nærmere inn på.⁵⁷

Som i Skandinavia var det i Storbritannia etnologer og folklorister som tidlig begynte å ta vare på muntlig materiale. Lydbåndintervjuing ble tidlig tatt i bruk, og det ble organisert større prosjekter som siktet mot innsamling av folkelig tradisjon på en rekke felter.⁵⁸ Også innenfor det lokalhistoriske feltet har det vært økende interesse for å bruke livsberetninger og annet muntlig materiale som grunnlag for lokalhistoriske publikasjoner. Lokale minneinnsamlinger i konkurranseform, i samme gate som den norske «I manns minne», er gjennomført. Et annet trekk i bildet er den økende interesse for sosiale grupper som ofte har falt utenfor i lokalhistoria. Lokale grupper og «workshops» er organisert for å arbeide med emner fra arbeider- og håndverkermiljø. I denne sammenhengen er personlige beretninger et viktig innslag.⁵⁹ Lokalhistorias interesse for dagligliv i småsamfunn er gammel, men den økende bruken av sjølopplevde beretninger er forholdsvis ny – kommet parallelt med, og delvis i samarbeid med det feltet som også i Storbritannia har fått etiketten «oral history». Folke-minne- og målføreforskere har flere tiårs erfaring med muntlig materiale og bruk av lydbånd, men det ser likevel ikke ut som de har spilt noen hovedrolle i utviklinga av oral history. «Despite their long experience of using interviewing and recording techniques, the folklore and linguistic specialists have played a

surprisingly small part in extending the use of these methods to other diciplines.»⁶⁰

Felles for de som i Storbritannia har arbeidet med muntlig materiale, er likevel en sterk interesse for sosiale og kulturelle forhold, interesse for hvordan mennesker levde og hvordan de opplevde sin situasjon. Dette var også utgangspunktet for det pionerarbeidet som George Ewart Evans startet omkring 1950, med undersøkelsene som lå bak boka «Ask the Fellows Who Cut the Hay» som kom i 1956 og som gjennom intervju med ei gruppe mennesker i et engelsk lokalsamfunn, prøver å få fram hvordan de har opplevd det gamle engelske landsbygd-samfunnet og de omfattende endringene som har foregått i deres egen levetid. «The book has taken this particular shape from the writer's conviction that the oral tradition is at this time of the greatest historical importance. During the past fifty or so years the life of the countryside has been revolutionized and the rate of change within this period has been greater than it has ever been in recorded history.»⁶¹

Evans peker her på et forhold som har vært vesentlig også for de som fulgte opp hans arbeid. De raske endringene som førte til omkalfatring av samfunn i løpet av et par generasjoner, har aktualisert spørsmålet om hvordan dette ble opplevd av dem det gjaldt. Hvilke endringer førte det til i folks dagligliv, i forholdet til andre personer og grupper, i maktforhold osv.? Hva kan de muntlige kjeldene gi som ikke statistikk og skriftlig materiale for øvrig kan fortelle? I Skandinavia var det industri-samfunnets framvekst en i første omgang siktet mot å belyse ved minneinnsamlinger, hos Evans var det omlegginga på den engelske landsbygda som var utgangspunktet.

Den første boka ble fulgt opp av flere innsamlinger og flere bøker. Metodespørsmål fikk større plass og ble gjerne drøftet sammen med de konkrete resultatene. Bøkene som bygde på muntlig materiale, fikk gjerne ett eller flere kapitler om kjeldene.⁶² Evans har likevel i mindre grad vært opptatt av kvantitativt pregede analyser av det samfunnet han skildrer. Det er i første rekke innlevelsen i miljøet som gir analysene dybde. Han oppholdt seg i det samfunnet han skildrer over lengre tidsrom.

Evans' arbeid i 50-åra førte ikke umiddelbart til at virksomheten spredte seg. Interessen økte nok for denne typen stoff, men de som for alvor gjorde oral history til en utbredt virksomhet ved universitetene og stod bak opprettelsen av «Oral History Society» i 1973, hadde på mange måter et annet utgangspunkt enn Evans. Året før hadde sosiologer og historikere sammen med Evans tatt initiativet til å utgi et nytt tidsskrift,

«Oral History. An Occasional News Sheet», som seinere er blitt «Oral History. Journal of the Oral History Society.»⁶³ Dette samarbeidet ser ut til å ha vært fruktbart, ikke minst når det gjelder metodiske spørsmål.

Muntlig historie i Storbritannia har sprunget ut av en felles interesse for vanlige menneskers situasjon, et klart sosial-historisk utgangspunkt. «The real impetus behind the oral history movement in Britain during the past three or four years has come from a group of scholars based at university departments of history and social sciences.»⁶⁴ Sjøl om det er overdrevet at arbeidsområdet er «exclusively in the field of social history»,⁶⁵ er det en klar forskjell fra virksomheten i USA som «has been directed first of all capturing the memoirs of the great, those who knew the great, and those who have participated in great events.»⁶⁶

Som nevnt ser det ikke ut til at folklorister spilte noen stor rolle i den muntlige historievirksomheten som startet i Storbritannia i 70-åra. Når det blir hevdet at «the foundations of oral history in Britain were thus laid by the folklore and linguistic specialists, while the growth of a coherent movement is mainly the result of the activities of the social historians»,⁶⁷ kan nok det ha mye for seg. Men oversikter over samlinger og prosjekter som er utført eller er i gang på dette feltet, gir ikke inntrykk av noe skarpt skille mellom disse fagområda.⁶⁸ Tvert om ser det mer ut som «social historians are clearly going to get increasingly closer to the folklorists and the dialectians».⁶⁹ Et slikt samarbeid har lenge vært i gang også i USA.⁷⁰ Ei viktig gruppe av de britiske prosjektene som kan klassifiseres som «dialect and folk life studies», er de som har vesentlige innslag av sjølopplevde livshistorier.

Oral history-virksomheten i Storbritannia er klart dominert av sosialhistoriske prosjekter av ulike slag. Samarbeidet mellom historie og samfunnsvitenskapelige fag er også tydelig. Et eksempel på dette er Department of Sociology ved University of Essex der Paul og Thea Thompson har vært de sentrale personene i oppbygginga av dette feltet de seinere åra, noe som har gjort dette universitetet til et sentrum for britisk oral history. Flere avhandlinger er kommet herfra med muntlig materiale som en vesentlig del av kjeldene. Det store innsamlingsprosjektet «Family Life and Work Experience Before 1918»⁷¹ har bl.a. skaffet fram en vesentlig del av kjeldematerialet til Thompsons bok, «The Edwardians».⁷²

Et annet iøynefallende trekk ved arbeidet i Storbritannia er den store interessen for å ta opp tema fra arbeiderbevegelsens historie. Muntlige historie-prosjekter som sikter mot arbei-

dermiljø eller arbeiderbevegelse, ser ut til å være i flertall om en dømmer etter de offentliggjorte oversiktene. Foruten breie kultur- og miljøskildringer⁷³ blir også mer spesielle tema tatt opp, som f.eks. kristen sosialisme⁷⁴ og streikeopplevelser.⁷⁵ Dessuten er det sjølsagt flere innsamlinger som tar for seg den organiserte politiske og faglige bevegelsen. Her blir intervjuer med ledere på alle plan sentrale.

I de seinere åra har arbeidet med kvinnehistorie tatt seg opp. Det ble fort klart at når det gjelder kvinners situasjon, er ofte materialet tynt, og muntlige beretninger vil bety et verdifullt tilskudd.⁷⁷

For ikke å gå for mye i detaljer skal vi bare summarisk nevne andre felter det arbeides på innenfor muntlig historie, slik at ikke bildet blir skeivt. Arbeidsfeltet er tydelig i ferd med å utvides, nye veier blir prøvd. Et område der det lenge har vært arbeidet i USA, er forsvar og militærvesen. I 1972 startet The Imperial War Museum, London, en avdeling for «Sound Records», som etterhvert har tatt opp arbeid med minneinnsamling på flere felter.⁷⁸ Av liknende tiltak kan nevnes prosjekter som «Interview With First World War Veterans» som inkluderer kvinner, sjukepersonale, Røde kors-folk ved sida av soldater og offiserer.⁷⁹ Britisk kolonitid er også viet oppmerksomhet, noe BBCs «Raj Project» kan være eksempel på. En lang rekke av siste generasjon briter som tjenestegjorde i India på alle plan, er intervjuet.⁸⁰

Til slutt kan nevnes en type prosjekter som er utbredt i USA, og som ser ut til å kunne få større plass innenfor britisk muntlig historie, prosjekter organisert omkring sentrale politikere. Ved London School of Economics er det foretatt flere hundre intervju med «people who knew Herbert Morrison.» Utgangspunktet var mangel på kjeldemateriale til en påtenkt biografi, men etterhvert viste intervjuene seg «to be not just a stop-gap substitute for better sources, but a quite distinctly valuable source in themselves.»⁸¹

Summarisk kan en si at muntlig materiale har vært samlet og utnyttet gjennom tiår i Storbritannia, også av historikere. Men det er først de siste 6–8 åra at virksomheten «oral history» virkelig har ekspandert og fått bredde. Til forskjell fra USA har arbeidet vært dominert av sosialhistorikere og sosiologer, og storparten av prosjektene og litteraturen er preget av dette. Men det har likevel hele tida vært i gang et samarbeid med andre grupper som etnologer, folklorister og lokalhistorikere, og dette samarbeidet ser ut til å utvides. Større variasjon i arbeidet er også et trekk i seinere tid, og framtida vil vise hvilke frukter dette kan bære

Før vi berører noen metodiske hovedproblemer som har vært reist i forbindelse med muntlig historie, skal vi nevne et felt som vi ikke går nærmere inn på her, men som bør kunne gi nyttige impulser til arbeidet også hos oss, bruken av muntlig materiale i utforskninga av skriftløse kulturer som f.eks. i Afrika. Arbeidet med afrikansk historie har klart vist behovet for å utnytte slike kjelder. Når det skriftlige materialet er fraværende, vil en naturlig nok seriøst måtte ta opp bruken av det muntlige. Det er først og fremst muntlig *tradisjon* som har stått i sentrum, men også for de siste generasjonene står muntlige kjelder fram som vesentlige, ikke minst når det gjelder å avdekke sosiale strukturer i de ulike samfunn.⁸²

Noen kjeldekritiske momenter

Vi skal ikke her gå inn på detaljdrøfting av metodiske og kjeldekritiske problemer bruken av muntlige kjelder reiser, men peke på noen av de spørsmål som har stått i sentrum under utviklinga av muntlig historie og henvise til arbeider som tar opp slike problemer. Det vil være nødvendig for den som ønsker å arbeide på dette feltet, å orientere seg i aktuelle metodespørsmål og klargjøre i hvilken utstrekning de berører ens eget arbeid.

Et felles hovedproblem er naturlig nok det som tidsspennet mellom begivenhet og beretning representerer. Problemet ble reist samtidig med at en tok i bruk muntlige kjelder, og i avhandlinga fra 1958 om arbeidermiljø⁸³ peker Bull på dem, og de blir fulgt opp av opponentene.⁸⁴ Det er trulig, som Bull og andre også har pekt på, lite fruktbart å gå ut fra at muntlige kjelder generelt er «upålitelige». Alle kjelder er det. Spørsmålet er å kartlegge sveikhetene, skaffe seg oversikt over svakhetene. Det sjølsagte i at også skriftlige kjelder har sine svakheter har vært påvist i flere sammenhenger av folk som arbeider med muntlig materiale. Nyten av det i vår sammenheng er å påvise at f.eks. statistikk og aviser kan korrigeres og suppleres av muntlige kjelder på flere områder.⁸⁵

Når det gjelder tidsspennet som kjeldeproblem, kan en peke på en del i og for seg nokså innlysende forhold: Opplevelser som en har hatt ofte over et lengre tidsrom, huskes bedre enn tilfeldige begivenheter. Her har sosiologen Ola Listhaug brukt uttrykkene «nære» og «fjerne» variabler.⁸⁶ Nære variabler vil f.eks. være møblering og kosthold i barndomsheimen, familiemedlemmene, folkeskole, yrke osv. Fjerne variabler er skiftende forhold som hadde liten betydning. Tidspunkt og andre tallstørrelser vil stort sett være vanskelige å gjengi kor-

rekt bortsett fra en del sentrale tidspunkt og tall som f.eks. giftermål, antall familiemedlemmer o.l. Enda mer utsatt for fordreining enn de konkrete begivenheter, er holdningene. Dette vil være et hovedproblem for alle som ønsker å utnytte minnestoff. På den ene sida vil menneskers holdninger og vurderinger i fortida være av største interesse for en historiker, på den andre sida kan en stille spørsmålet om det i det hele er mulig å rekonstruere dem. Bull har gjort det i avhandlinga om arbeidermiljø, og drøfter problemene flere steder. Ved å analysere minnene og ved å støtte seg til andre tilgjengelige kjelder, mener han å ha kommet fram til holdninger som kan sies å være sannsynlige. Siden holdninger vil være særlig utsatt for farging av seinere begivenheter, må likevel rekonstruksjonen sies å være en risikabel oppgave å gi seg i kast med. Et skritt lenger kan en kanskje komme om en tar i betraktning i hvilken sammenheng holdningsutsagnene er framkommet. Det vil være forskjell på et holdningsutsagn som er svar på et ledende spørsmål, et som er svar på et nøytralt oppfordrende spørsmål og et som er kommet uoppfordret i en naturlig sammenheng.⁸⁷ Og fremfor alt vil holdninger som kommer fram indirekte gjennom en konkret fortelling være verdifulle. Dette er et viktig poeng hos Bull i hans omtale av arbeidernes holdning.⁸⁸

Slik vil en også når det gjelder andre opplysninger i et minnemateriale måtte drøfte hver enkelt kilde og hvert enkelt utsagn for seg og deretter fastsette vitneverdien. Men om en tar kjeldeanalysen aldri så alvorlig, vil en likevel ha behov for kjeldetester som går på konkrete sammenlikninger mellom muntlige retrospektive data og f.eks. samtidige statistiske. Her er det lite gjort ut over mer tilfeldige undersøkelser. Systematiske empiriske undersøkelser er det få av. Ola Listhaug har summert opp en del av det som er gjort på dette feltet i den nevnte artikkelen om retrospektive intervjudata og har sjøl utført en slik undersøkelse. Den er avgrenset til to «nære variabler», bosted og yrke på ulike tidspunkt. Konklusjonen er «at vi både for geografisk bustad og for yrke (og yrkesstatus) får eit høgt samsvar mellom samtidige data og retrospektive intervjudata.»⁸⁹ Andre undersøkelser har gått i samme retning, og en kan nok si at de har bidratt til å styrke minners truverdighet. Flere undersøkelser vil være ønskelige, men verdien vil likevel være begrenset. Det er en lang rekke minneopplysninger av største verdi for historikeren, som aldri kan testes mot samtidige kjelder. Ofte kan de bare støttes gjennom andres erindringer og helhetsvurdering av fortelleren etter kontroll av de opplysninger som kan sjekkes.

Kjeldekritisk drøfting av minnestoff og systematiske kjel-

detester kan gi økt viten om kjeldeverdien. Det finnes likevel enda en veg som få historikere på dette feltet har gått, men som de kanskje i framtida må gå for å komme videre med dette problemet – vegen om hjelpevitenskaper som f.eks. psykologi, i tillegg til mer nærliggende fag som sosiologi og sosialantropologi. Forskninga omkring memorering, læring og glemsel bør kunne tilføre viktige impulser til muntlig historie. Enkelte har også forsøkt å gjøre seg nytte av dette.⁹⁰ Dersom det er riktig at minner etter forholdsvis kort tid ikke lenger påvirkes særlig av tidsfaktoren, vil det ha stor betydning for vurderinga av minner fra en periode som ligger 40–50 år tilbake. «... when the time span is increased to six years, the inaccuracies show no significant increase.»⁹¹ Et annet vesentlig spørsmål er hvilke typer erindringer som er mest utsatt for påvirkning av seinere begivenheter. Ikke uventet finner Paul Thompson ved å henvise til psykologisk litteratur at «In each of these studies it was found memory was least reliable when respondents were asked about attitudes to past events, and best about practical matters such as feeding methods (95% accurate after 3 years).»⁹²

Siden hjernen ikke er en datamaskin i den forstand at den er upåvirket av emosjoner, vil intervjusituasjonen og intervju-metoden være av største betydning for resultatet. «Recalling is an active process»⁹³, for det første vil hukommelsen stimuleres ved at fortelleren får sette erindringene sine inn i en naturlig sammenheng. Dette kan kanskje best oppnås ved livshistorieintervjuing, eller såkalt «sjølbiografisk metode».⁹⁴ Videre er forholdet mellom intervjuer og intervjuobjekt viktig for utfallet. Rekonstruksjon av begivenheter og holdninger krever vilje til å få minnene fram. «For interviewing it is extremely important to realise that willingness is essential.»⁹⁵ Dersom ikke intervjueren makter å etablere et tillitsforhold til fortelleren, vil intervjuet, om det i det hele oppnås noe, trulig være lite verdt.

Det er trulig at kjeldeverdien øker ved sjølbiografisk framstillingsmåte. Det er lettere å huske de enkelte opplevelser og konkrete hendelser når en kan sette dem inn i en sammenheng, og videre vil en slik framgangsmåte være enda mer nødvendig om en ønsker å få fram holdninger og stemninger. Det vil som regel være lite fruktbart å spørre folk direkte om slikt når det gjelder forhold som ligger langt tilbake i tida.⁹⁶ Erfaringene på dette feltet er ulike. Enkelte kommer til negative konklusjoner når det gjelder mulighetene til å rekonstruere holdninger. «People interviewed about their childhood experiences may try to make reports about earlier actions consistent with their

present beliefs.»⁹⁷ Sven Ulrik Palme har også hatt negative erfaringer på dette området. I en sosialhistorisk undersøkelse han utførte, ble resultatet «helt værdeløst vad avser opinioner, stämningar, förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare etc., dvs. allt det dynamiska och problematiska.»⁹⁸ Årsakene til at undersøkelsen ble mislykket på dette området drøftes ikke, men det er klart at dersom det ikke er mulig å få tak i fortidig opplevelse eller vurdering, vil en vesentlig hensikt med minneinnsamling falle bort.

Dermed er vi over i spørsmålet om intervjueteknikk i vid forstand. Sjøl om det burde være innlysende, er det kanskje nødvendig å peke på verdien av grundig forberedelse, både når det gjelder kunnskap om fortellerens miljø, intervjuers oppførsel og måten de utvalgte intervjuobjektene blir kontaktet på. En erfaring ved minneinnsamlinga i Trondheim er at avvisningsprosenten varierer ganske mye med kontaktmåten, innholdet i et eventuelt informasjonsskriv o.a. I de tilfeller der intervjuobjekter er valgt ut «tilfeldig» gjennom adressebøker eller fra folkeregister,⁹⁹ vil grundig forhåndsinformasjon og PR-ramstøt være særlig viktig om en vil unngå stor avvisningsprosent.¹⁰⁰

Mange av dem som har erfaringer fra arbeidet med muntlig historie, har uttrykt skepsis til mulighetene for å finne fram til oppskrifter for intervjueres framgangsmåte. «Both the interviewed and the interviewer can be biased, and there is no neat set of rules or guidelines about interviewing.»¹⁰¹ Som svar på spørsmål om framgangsmåte ved intervjuing, peker Louis Starr, sentral i amerikansk oral history, på mulige retningslinjer, men konkluderer: «Use your common sense, feel your way, develop your own techniques».¹⁰² Sjøl om sunn fornuft her som ellers er vesentlig, vil det likevel være nyttig å sette seg inn i en del av litteraturen omkring intervjuing og intervjueteknikk.¹⁰³ En forutsetning for en fruktbar samtale synes å være klar: åpenhet fra intervjuerens side slik at fortelleren kan kjenne seg trygg på at de opplysningene han gir, ikke blir misbrukt. Det eksisterer naturlig nok en del skepsis til folk som kommer på døra og vil ha ens livshistorie på bånd. Intervjuerens opptreden både før og under en samtale er vesentlig. Det er fortelleren som er hovedpersonen. Hva intervjueren mener, er i denne forbindelsen likegyldig. Utgangspunktet for et livshistorieintervju må være størst mulig frihet for fortelleren og tid til å følge assosiasjoner uten stadige avbrudd fra intervjueren. Ønsket om fortellerfrihet kolliderer her med kravet om sammenliknbarhet. I en innsamling er det gjerne en del sentrale spørsmål det er ønskelig at så mange som mulig av inter-

vjuobjektene uttaler seg om. Det er likevel mulig også gjennom en ustrukturert samtale å berøre de tema en ønsker skal være med, sjøl om en ikke kan operere med likelydende skjema-spørsmål i bestemt rekkefølge.

Det siste problemet av metodisk art vi overfladisk skal berøre, er spørsmålet om representativitet. Edvard Bull gjør dette til en hovedsak: «Men hverken i sosialhistorie eller kulturhistorie kan vi slå oss til ro med en samling av enestående begivenheter eller merkelige enkeltmennesker. Det er oppgaven å finne ut hva som var alminnelig – og hva som bare var enestående . . . Men skal vi bruke arbeiderminnene til slike formål, kan vi ikke bare utsette hver enkelt beretning for vanlig kildekritikk. Vi må også vurdere i hvilken grad materialet er *representativt* for større grupper.»¹⁰⁴ Spørsmålet om representativitet er også vesentlig i opposisjonsinnleggene ved Bulls disputas,¹⁰⁵ og det er klart at brukere av muntlig materiale ikke kommer utenom det.

Kravet om representativitet er aktuelt ved generalisering fra et utvalg til ei større gruppe. I de tilfeller en går med problemstillinger til et ferdig innsamlet materiale, er en henvist til bare å drøfte de enkelte kjelders og utsagns representativitet uten å kunne bedre den ved supplerende datainnsamling. For den som skal *organisere* ei minneinnsamling, er spørsmålet om utvalgsmetode aktuelt. Nå vil det bare kunne bli tale om grader av representativitet uansett utvalgsmåte. Noe i retning av statistisk representativitet er umulig i utgangspunktet p.g.a. død, flytting og avvisning. Videre er det et spørsmål om størrelsen på gruppa en vil undersøke. Velger en ei lita grend, ei gate eller en bedrift, blir representativitetsproblemene mindre enn ved valg av en større religion. I de siste tilfellene kan det bli aktuelt å nytte et «tilfeldig» utvalg der alle potensielle fortellere har en rimelig mulighet til å bli med.¹⁰⁶ Det kan by på problemer å skaffe seg oversikt over aktuelle intervjuobjekter innenfor et område, men ofte kan spørsmålet løses ved hjelp av Statistisk Sentralbyrå, gjennom adressebøker eller på andre måter. Gjennom slike utvalgsmetoder vil en skaffe seg forholdsvis god oversikt over skeivhetene i materialet, men det er likevel et spørsmål om resultatet blir vesentlig bedre enn et utvalg gjort i samarbeid med lokalkjente kontaktmenn der en har tatt hensyn til kriterier som f.eks. yrke, kjønn, bosted, alder, sosial bakgrunn.¹⁰⁷

Ofte vil representativitetskravene bli vanskelige å oppfylle, ikke minst for grupper der avvisningsprosenten blir særlig høy. Her er de nevnte arbeidene til Oscar Lewis et eksempel på andre veger å gå. Dels gjennom deltakende observasjon og

dels ved utstrakte og gjentatte intervjuer med alle medlemmene i en familie, tar han igjen i dybdestudiet det han ikke kan oppnå i representativitet. Familiemedlemmene blir intervjuet om sin livshistorie og nåværende livssituasjon, intervjuet på flere tidspunkter og flere ganger om samme tema. Etter å ha fulgt denne lille gruppa og nærmest «presset» den for informasjon så langt det lar seg gjøre, er han i stand til å si noe vesentlig om det miljøet de er vokst opp i og det de lever i, uten å gjøre krav på statistisk validitet. Om en ikke har ressurser til å følge opp i den grad Lewis har gjort, kan dette og liknende arbeider antyde fruktbare veger å gå, ikke minst for den som ikke har muligheter til å starte ei større innsamling – en normal situasjon for de fleste. Om en f.eks. starter en undersøkelse i sitt eget lokalmiljø og begrenser gruppa til noen få personer, vil en ha mulighet til å følge dem over et tidsrom og foreta gjentatte intervjuer.

Utnyttingsmuligheter

Gjennom beskrivelsen av muntlig historie på ulike felter og i ulike land, er det forsåvidt antydnet flere veger å gå om en ønsker å arbeide med muntlige kjelder. Vi skal likevel her peke på noen muligheter som burde være til stede i vårt miljø når det gjelder innsamling og utnytting av slikt materiale. Det er i første rekke tilgangen på økonomiske ressurser som begrenser disse mulighetene. Et relativt nytt felt krever eksperimentering med metode og tid til å følge opp erfaringer. Skal en fruktbart kunne utnytte et minnemateriale som ledd i en samfunnsanalyse, kreves det dessuten et relativt stort antall fortellere. Sjøl ved undersøkelse av mindre grupper i små lokalsamfunn, melder behovet for flere fortellere og grundigere behandling av spesielle områder seg som oftest i løpet av analysen.

Landsomfattende prosjekter eller «oral history centers» som vi har gitt eksempler på ovenfor, der en mer eller mindre fast stab kan samarbeide over et lengre tidsrom, til dels på tverrfaglig basis, er nokså urealistisk å tenke seg hos oss. Det er også et spørsmål om tendensen i retning av oral history som et eget «fag» som er tydelig i USA og til dels i Storbritannia, er ønskelig. Muntlig historie er arbeidet med en spesiell kjeldegruppe innafor historiefaget og bør vel alltid foregå i nær tilknytning til annet materiale.

På kort sikt bør det vel her til lands satses på innsamlinger som lar seg gjennomføre innenfor rimelige rammer når det

gjelder økonomiske og menneskelige ressurser. Videre bør eksisterende materiale gjøres bedre kjent og utnyttes bedre. Sjøl om det ikke er overveldende i omfang, er det på enkelte felter og innafor noen få geografiske områder bygd opp forholdsvis fyldige samlinger som delvis er, eller blir, lett tilgjengelige. Det burde være et mål å få utarbeidet oversikter over slike samlinger og prosjekter som er i gang, her i landet.

Behovet for å starte nye innsamlinger er likevel stort, ikke minst når en tenker på de store folkegruppene som langt på veg er «skriftløse» ennå i vår tid. Det er på tide at flertallet, de som ikke var eksperter, politikere eller organisasjonsledere, i større utstrekning kommer til orde.

Hvilke veger er mulige å gå? For det første kan en som nevnt tenke seg prosjekter tilknyttet institusjoner som universitet, høyskole, museum el.l. Her vil det være gode muligheter til å kunne trekke inn folk fra flere fagområder, noe som ville være en vinning både innsamlingsmetodisk og med tanke på fruktbar og allsidig utnytting av stoffet. Ved innsamlingene av denne typen her i landet, Folkemuseets innsamling av arbeiderminner og Sosialhistorisk minneinnsamling i Trøndelag, har en ikke i særlig stor utstrekning utnyttet denne muligheten. De nevnte hjelpevitenskapene (s. 23) har også bare i beskjeden grad vært utnyttet. Her ligger utfordringer til framtidige innsamlinger av større omfang.

Når det gjelder slike prosjekter som skal dekke store folkegrupper, eller større regioner som fylker eller hele landet, ville det kanskje være ønskelig med klarere definerte problemstillinger og mer konkrete opplegg for utnytting av materialet enn tilfellet er ved de nevnte innsamlingene. Det synes klart at strengt strukturerte intervju med likelydende og lukkede spørsmål vil være lite brukbare for retrospektiv intervjuing om en vil få med opplevelse og vurderinger av egen situasjon. Slike intervju ville på andre sida være brukbare om en bare er ute etter bestemte opplysninger om enkelte «nære variabler». Ønsker en ei sammenhengende livshistorie med vekt på fortellerfrihet, og samtidig vil oppnå å få bestemte problemstillinger berørt med tanke på sammenliknbarhet, må løsningen bli en mellomveg. De innsamlingene vi har nevnt, har valgt en mellomveg i og med at spørrelistene med enkelte hovedområder, er brukt som bakgrunn for intervjuene. Spørsmålet er om ikke en noe større grad av strukturering vil være ønskelig.

Minneinnsamlinger har alltid haste, og uansett hva som måtte bli satt i gang av innsamlinger i større regioner, vil lokale initiativ både være fruktbare og nødvendige om muntlig historie skal få bredde hos oss. Her bør vi kunne hente impulser

både fra USA og Storbritannia der den lokale aktiviteten gjennom en årrekke har vært stor på dette feltet. En rekke lokale publikasjoner bygd på minnemateriale, er kommet de seinere åra.¹⁰⁸ Norske lokalhistorikere har alltid brukt muntlig materiale i ganske stor utstrekning, men få systematiske innsamlinger med samfunnsanalytisk sikte har vært gjennomført. De fleste slike innsamlinger har et etnologisk utgangspunkt. De seinere åra er imidlertid enkelte initiativ tatt til å få samlet materiale av mer sosialhistorisk karakter. Oftest er det lokale historielag eller bygdemuseer som har tatt opp slikt arbeid, gjerne med bygdebok eller andre lokalhistoriske publikasjoner i tankene. Nettopp lokalhistorikeren har her et fortrinn som burde utnyttes i større grad enn det blir gjort i arbeidet for bevaring av minner: stor miljøkunnskap og kjennskap til fortellerne. Personutvalg og områdevalg byr på forholdsvis små problemer i et mindre lokalsamfunn, og muligheten til å nå fortellere flere ganger uten for store omkostninger, øker sjansen til grundige intervjuer, som vi før har vært inne på.

Norsk lokalhistorie har i stor utstrekning vært opptatt av det øvre sjiktet i bondesamfunnet. Til dels har det sammenheng med kjeldesituasjonen. Men nettopp gjennom minnemateriale åpnes muligheter til også å nå andre sosiale grupper, i alle fall for vårt eget hundreår. En del er gjort. Arbeiderminneinnsamlinger fra industrimiljø har vi nevnt, men også grupper fra bygdemiljø som husmenn, tjenere, skogsarbeidere og bønder er med, både i Arbeiderminnesamlinga og i samlinga for Trøndelag. Eksempler på andre typer innsamling har vi fått gjennom bl.a. bøkene «Røde skoger»¹⁰⁹ og «Hå har et kvinnfolk å sia, da!»¹¹⁰ Den første har det klare sikte å framstille klassekampen på landsbygda i Hedmark sett fra arbeiderklassens side, og skildret av aktørene gjennom intervjuer. Den andre er ei framstilling av situasjonen for ulike aldersgrupper av kvinner, riktignok uten historisk sikte, men gjennom intervjuer med eldre kvinner kommer også en del minnestoff fram. Når det gjelder skogsarbeiderne i Hedemark, er Paul Tage Hallberg ved lærerskolen i Trondheim igang med et interessant arbeid som tar sikte på å belyse skogsarbeidernes kår i vid forstand. Her utgjør muntlige kjelder en viktig del av materialet.

Et eksempel på ei bredt opplagt innsamling med sikte på å samle muntlig stoff fra arbeiderbevegelsens historie er et initiativ som nylig er tatt i Kongsberg, der det er etablert et samarbeidsutvalg med representanter fra Kongsberg AOF, den faglige samorganisasjonen og Kongsberg Arbeiderparti. Meningen er å rekruttere intervjuere fra de forskjellige lokale

fagforeninger og partilag i distriktet, for på den måten å utnytte deres lokalkunnskap og samtidig skape økt interesse i lokalmiljøene for arbeiderbevegelsens historie. Opplegget er delvis planlagt i samarbeid med minneinnsamlinga i Trøndelag, og trulig vil en i stor grad basere seg på livshistorieintervjuer ved sida av å utnytte annet materiale som måtte være tilgjengelig.¹¹¹

Vi har mest oppholdt oss ved de muligheter som ligger i livsløpsintervjuing der fortelleren sammenhengende framstiller en periode av sitt liv, og vi har pekt på de fordeler en slik intervjumetode har når det gjelder å få fram opplevelser og holdninger. Det utelukker sjølsagt ikke at mer spesialiserte intervjuer kan være fruktbare og i større utstrekning enn nå bør benyttes, ikke minst til å belyse politikk og organisasjonsforhold, både på sosial- og lokalplanet. Som nevnt har en slik utnyttingsmåte lang tradisjon innenfor amerikansk oral history. Ett av de mange tiltak som kunne gi ideer til innsamlinger hos oss, er et større prosjekt som er i gang omkring president Roosevelt og New Deal, der muntlig materiale vil spille en vesentlig rolle som supplement til det skriftlige. Meningen er her å intervju både sentrale og mer perifere personer i kretsen omkring Roosevelt og andre som satt i posisjoner som gav mulighet til innflytelse på New Deal-politikken. Økt bruk av muntlig materiale er en tendens som gjør seg gjeldende på stadig flere områder av amerikansk historie, og prosjektet ovenfor «illustrate one part of a growing trend emphasizing the value of oral historical sources as a component or supplement to the more traditional contemporary and reminiscent source material.»¹¹²

Få av begivenhetene i vår historie er belyst ved systematisk intervjuing. Bare få personer i ledende stillinger på ulike plan er blitt intervjuet grundig om sin virksomhet innenfor politikk, organisasjonsliv eller andre felter. Det burde være mye å utrette på dette feltet der det eneste minnematerialet til nå stort sett har vært memoarer fra noen få ledere. Slike memoarer har dessuten spesielle kjeldevansker. De skiller seg fra minneopptegnelser fra «vanlige» folk fordi de første stort sett er beregnet på publisering og fordi de ofte er forsvarsskrift for den linja forfatteren har ført gjennom sin virksomhet. Sven Ulrik Palme har i noen utstrekning hatt anledning til å intervju memoarforfattere og sammenholdt resultatene med de publiserte memoarer. Etter hans mening har begge kjeldetypene sine fordeler og ulemper, men det synes som om personintervjuer i mange tilfeller vil være svært nyttige supplement og til dels korrektiv, til memoarene.¹¹³ Andre som har berørt

dette spørsmålet, har vært mer negative i omtalen av memoarer som kjelde sammenliknet med livshistorieintervjuet, som på mange måter ligger nær opp til de første. Memoarene «only covers what the writer thinks is going to be interesting and dramatic and is going to make a story, and it excludes everything which the writer thinks is possibly a little discreditable to him. It seems to me quite clear that a life-history interview has enormous advantages over this particular form, because you can ensure some kind of confidentiality and you can guide the respondent towards a wider coverage and towards what you are particularly interested in, whether or not you use a very strict form of questioning. But nevertheless it does seem to me that many historians feel much happier with a printed autobiography, just because it is printed, rather than something which is on tape.»¹¹⁴

Respekten for det skrevne ord, enten det nå er memoarer trykt mellom permer eller dokumenter med stempel, har ofte vært følt som en hindring for de som har arbeidet med muntlig historie, og har kanskje i for stor grad ført til at vi prøver å overføre intervjuene til en mer «forståelig» form, redusere de til dels rotete samtalene til en strukturert skriftlig beretning. «There is something reductive about written history. The advantage of this reduction is intelligibility and clarity; we are given the illusion of understanding what happened.»¹¹⁵

Tilbake til utnyttingsmulighetene. Sjøl om intervjuer med eliten vil være nyttige, har de likevel sine klare begrensninger både når det gjelder å avdekke faktiske forhold, og enda mer med tanke på rekonstruksjon av holdninger til viktige saker. Mer vil det trulig være å hente ved den type innsamlinger som tar utgangspunkt i en begivenhet og søker å få intervju med flest mulig av de mennesker som ble berørt av den. Det har vært nyttet muntlige kjelder i slike sammenhenger tidligere, også hos oss, men systematiske undersøkelser med gjennomført kjelde- og metodedrøfting har vært sjeldnere. Vi kunne sjølsagt sette opp ei uendelig liste over begivenheter som burde belyses også med muntlig materiale. Alt for ofte mangler synspunktene fra de gruppene en begivenhet angår mest, og dermed har vi mindre garanti for at vi gjennom tradisjonelt kjeldemateriale får framstilt saka i rett lys. Her er det nærliggende å nevne avisene som har vært flittig brukte kjelder til belysning av begivenheter. Avisene er blitt uunnværlige, men det er mulig vi i for liten grad har vært opptatt av de feltene der de ikke strekker til og der det derfor trengs utfyllende og korrigerende materiale. Kanskje kan muntlige kjelder her komme inn som verdifullt supplement. Vi skal ikke drøfte

disse problemene nærmere, i stedet belyse tanken med et eksempel hentet fra USA, men som ikke er uten interesse for vår egen situasjon:

«An interesting recent use of newspapers and other written sources in combination with interviews is by Lawrence Goodwin in «populist Dreams and Negro Rights in East Texas as a Case Study», *American Historical Review*, Volume 76, number 5, December 1971. In the country studied a whitesonly Democratic party ousted the inter-racial populists from power in the 1890's, but it was impossible to discover from the local Democratic press either how this happened or indeed how the populists had maintained support in the first place and who most of their political leaders had been. Goodwin was able to discover three separate oral traditions in the community, white, black and populist which, with press reports, showed that the Democratic counter-coup had been based on a systematic campaign of murder and intimidation. Not only had the newspaper deliberately ignored most of the real «political news», but some of the events which it did report had not happened. One politician who was reported dead, for example, in fact escaped his murderers and lived another thirty years. Goodwin's refusal to rely on newspaper evidence is however rare, and has an interesting basis. In an earlier career he was a journalist himself.»¹¹⁶

Som en konklusjon på dette avsnittet kan vi si at muntlig historie burde kunne anvendes fruktbart på en rekke felt av vårt hundreårs historie, også innenfor politisk historie og til belysning av organisasjoner, institusjoner o.l. Behovet for minnestoff er likevel størst i sosialhistoria, og da særlig med tanke på de folkegruppene som vanskeligst kan gjenfinnes i skriftlig materiale. På dette feltet synes som nevnt livsløpsintervjuing med vekt på fortellerfrihet å gi mest. Alt erindringsstoff vil være verdifullt for historikeren, men om en skal bruke ressurser på gjennomføring av et innsamlingsarbeid, vil det være vesentlig med grundig planlegging både når det gjelder personutvalg og problemstillinger. Det siste er kanskje ikke det minst viktige med tanke på sammenliknbarhet og muligheter til generalisering ut over individnivå.

Sluttord

Minneinnsamlingene startet med et utgangspunkt som er grunnleggende i historieforskninga, interessen for mennesker i fortidas samfunn. I dette lå også ønsket om å rekonstruere opplevelser og holdninger og gjennom aktørene få større kunnskap om samfunnet. Gjennom intervju og skriftlige bidrag står enkeltmennesker fram som representanter for massene. Personlige livsskildringer der fortelleren står i sentrum, får personlig stil og farge, og mengder av data som verken statistikk eller protokoller kan gi, blir på denne måten tilgjengelige.

Minnenes store verdi som illustrasjonsmateriale er udiskutabel, vist ikke minst gjennom mange bøker med utdrag fra samlingene, gjennom lokalhistoriske artikler og bygdebøker. Men ønsket var både å illustrere og forklare. Mer problemorientert bruk av minnene, som kjelder til samfunnsanalyse, var et klart trekk helt fra innsamlingene startet i Skandinavia.

Interessen for de muntlige kjeldene har ikke minst sammenheng med at sosialhistoria etterhvert hadde fått større plass i historieforskninga. Søkelyset ble i økende grad rettet mot underklassens levkår og arbeidsvilkår. Arbeiderklassen ble ofret oppmerksomhet ut over den politiske rolle den spilte, og mange av «sosialhistorikerne» hadde nær tilknytning til arbeiderbevegelsens historie, ofte med utgangspunkt i politisk og faglig organisasjonshistorie. Perspektivet ble utvidet til ved sida av levkår og arbeidsvilkår, også å omfatte samfunnsstrukturer, sosiale mønstre, maktrelasjoner og grupperelasjoner. Sosialhistorikere ble opptatt med å «behandle såvidt mulig alle relevante sider av menneskenes fellesskapsliv i sammenheng, først og fremst slik som dette manifesteres i større enheter eller «sosiale grupper» og deres innbyrdes forhold.»¹¹⁷

Denne utviklinga hadde ikke minst sammenheng med «the remarkable and worldwide growth of sociology as an academic subject and fashion, which in turn called for subsidiary historical servicebranches analogous to those required by economic departments.»¹¹⁸ Samtidig begynte samfunnsforskerne å interessere seg mer for historie, det var en «general historization of the social sciences which took place during this period (1950–70) and may retrospectively appear to have been the most important development at this time.»¹¹⁹ Den utviklinga som er antydnet her, er viktig både for framveksten av og for utviklinga innenfor muntlig historie.

Samtidig som historikerne i økende grad er opptatt av sosiale strukturer, vil de som arbeider med muntlig historie, vanskelig kunne unngå også å bli opptatt av de enkelte mennesker innenfor strukturene. En kan her reise spørsmålet om en på dette området kan bidra til en fruktbar kombinasjon av «strukturorienterte» og «aktørorienterte» tilnærmingsmåter. Det ville dessuten være i pakt med opplegget til de som la grunnlaget for utnyttning av personlige minner som historisk kjeldemateriale i Skandinavia.

Innvendingene mot muntlige kjelder har mest dreid seg om de vanskene av metodisk art de representerer. En metodeutvikling har nå lenge vært i gang, og det synes opplagt at minner

er fruktbare kjelder både til å rekonstruere faktiske begivenheter og menneskers opplevelse av samfunnet. Begge deler er vesentlig. Bare en liten del av historia er nedfelt i skriftlige kjelder og gjenstandsmateriale, og for forståelsen av ulike samfunn og deres virkemåte, vil også rekonstruksjonen av de faktiske begivenheter være fundamental. «We are concerned not only with structures and their mechanisms of persistence and change, and with the patterns of their transformations, but also with what actually happened . . . The history of society is thus a collaboration between general models of social structure and change and the specific set of phenomena which actually occurred.»¹²⁰ Samtidig vil muntlig historie være noe mer enn en metode til å rekonstruere begivenheter og konkrete forhold. Begivenhetene kan aldri skilles fra fortellerens opplevelse av dem. «Oral history is defined not in respect to its methods, which are those of specialists in the human sciences and corrected by traditional historical criticism, but in respect to its purpose of restoring the actual experience of history making itself which, by definition, leaves no written trace.»¹²¹

Nettopp gjennom å oppholde seg med menneskers opplevelse av sin situasjon og av de begivenheter som omtales, kan muntlig historie bli en utfordring, ikke minst til de som interesserer seg for arbeiderbevegelsens historie og i det hele historia til de store folkegruppene som helt til nå har kommet lite til orde når norsk historie skal skrives. En del er gjort også her i landet, men de uutnyttede mulighetene er på alle felt tydelige. Enda kan tusenvis av mennesker som husker tilbake til tida før og omkring hundreårsskiftet, nås. Gjennom intensivt inn-samling, videreføring av metodearbeidet og bedre kontakt mellom alle som arbeider med muntlig stoff på ulike felter og fagområder, bør vi kunne få en fruktbar videreutvikling av muntlig historie også hos oss.

Noter

1. Edvard Bull: «Innsamling og bruk av minner til sosialhistoriske formål.» Stensil Historisk institutt, Universitetet i Trondheim.
2. Alt i 1929 hadde Albert Koch skrevet om «Arbeitermemoiren als sozialwissenschaftliche Erkenntnisquelle» i *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*. Bind 61, hefte 3. Tübingen 1929.
3. Jan E. Myhre: «Arbeiderminner som kilde til sosialhistorien». Stensil til Nordisk Universitetskurs i Svensk historie. Stockh. -74.
4. Ibid. s. 2.
5. En oversikt over utviklinga på dette feltet er gitt av Lawrence Stone i «Prosopography», *Dædalus* (Journal of the American Academy of Arts

- and Sciences, Harvard, Mass.), vol. 100 1971. Se også Myhre op.cit. s. 2.
6. Uttrykket er hentet fra Edvard Bull. Se f.eks. *Arbeidsfolk forteller. Fra sagbruk og høvleri*. Innledn. «Arbeiderklassens selvbiografi». Oslo 1955.
 7. Edvard Bull: «Autobiographies of industrial workers». *International Review of Social History*, vol. I, 1956. Opprinnelig lagt fram som paper på den internasjonale historiekongressen i Roma 1955.
 8. Mats Rehnberg: «Svenska undersökningar om arbetarnas liv.» *Fortid og Nutid* b. 20, s. 13. Københ. 1957–59.
 9. Fullstendig fortegnelse i *Nordiska museets och Skansens publikationer under 100 år*, s. 38 ff. Lund 1973.
 10. Bjørn Hallardt: *Leva i brukssamhälle. En studie över sociala relationer vid Surhamars Bruk 1845–1920*. Stockholm 1957. Bo Gustafsson: *Den norrländska sågverksindustrins arbetare 1890–1913. Arbets- och levnadsförhållanden*. Uppsala 1965.
 11. Edvard Bull: «Arbeidernes plass i historien». *Heimen* b. 9, 1952–54, s. 334.
 12. Samlinga av husmannsminner er fremdeles på Norsk Folkemuseum, Bygdøy, mens arbeiderminnesamlinga er overført til Historisk institutt, Universitetet i Trondheim.
 13. Husmannsminnene er redigert av Ingrid Semmingsen, jernbaneminnene av Åge Lunde. De øvrige bind er redigert av Edvard Bull.
 14. Edvard Bull: *Arbeidervern gjennom 60 år*. Oslo 1953.
 15. Edvard Bull: *Arbeidermiljø under det industrielle gjennombrudd*. Oslo 1958.
 16. De folkeminnevitenskapelige og etnologiske innsamlingene er her holdt utenfor.
 17. Spørreliste for hver av de fire gruppene er utarbeidet for prosjektet og kan fås ved henvendelse til Historisk institutt, Universitetet i Trondheim.
 18. Hovedoppgaver der muntlige kjelder er brukt i større eller mindre grad: Kåre Bakosgjelten: *Krise i fjellbygder. Tolga og Os i mellomkrigstid*. Trondheim 1976.
Frode Andersen: *Krise i mellomkrigstid? Mosjøen og Vefsn i 1920-åra*. Trondheim 1977.
Elin Gjertsen: *Kvinner i arbeidslivet i mellomkrigstida i Trondheim, med hovedvekt på ekspeditriser*. Trondheim 1978.
Sigmund Jarnang: *Krisetider for byfolk. Ilsvikøra – en bydel i 1920- og 1930-årenes Trondheim*. (Under arbeid).
 19. Dagfinn Slettan: *Dreng og taus i Verdal. Eksperiment med en kollektiv sjølbibliografi*. Oslo 1978.
 20. Bindet vil ta for seg trøndersk kystkultur i tiåra før 1940.
 21. En oversikt over hvor materialet er arkivert i de enkelte regioner og en inndeling av besvarelsene etter kommune (gammel herredsinndeling) i Håvard Dahl Bratrein: «Nasjonalforeningens konkurranse for eldre». *Heimen* nr. 3 1970.
 22. *I manns minne. Daglegliv ved hundreårsskiftet I–II*. Oslo 1968.
 23. Se Fleming Mikkelsen: «Arbejdererindringer. Nogle kildekritiske og metodiske betragtninger.» *Fortid og Nutid* nr. 4, 1976. (Københ.)
 24. Ibid.
 25. Omtale av innsamlinga og utdrag fra beretningene i Poul Strømstad (red): *Københavnere fortæller*, Københ. 1972.
 25. a. Nærmere om innsamlingen, se Carl Erik Andersen, Jørgen Burchardt og Flemming Mikkelsen: «Arbejdererindringer» i *Industrialismens bygninger og boliger*, nr. 2, København 1977.
 26. Ilmar Talve: «Arbeit und Lebensverhältnisse der finnischen Bahn-

- bauarbeiter und Eisenbahner.» *Scripta Ethnologica* nr. 18, Turku 1964 og spørrelister, Inst. for folkeminne, Univ. i Turku.
27. Ilmar Talve: «Industriarbetarnas och yrkesgrupparnas folkliga kultur.» *Historisk Tidskrift för Finland*, nr. 1, 1975 s. 85.
 28. *Oral History at Arrowhead. Proceedings of the First National Colloquium on Oral History.* Oral History Association. Los Angeles 1966.
 29. Barbara Tuchman. Her sitert fra Charles Crawford: «Oral History. The State of the Profession.» *Oral History Review* 1974, s. 8.
 30. Allan Nevins i *The Gateway to History*, 1938. Her sitert fra Manfred Waserman: *Bibliography on Oral History*. OHA, New York 1975, s. III.
 31. Alfred B. Rollins, Jr.: «The voice as history. Twenty years with tape.» *The Nation*, N.Y., nr. 17, 20. nov. 1967.
 32. En oversikt over oral history-prosjekter og annen virksomhet på dette feltet i USA finnes i *Oral History in the United States*. OHA, N.Y. 1971. Fyldige oversikter over amerikansk litteratur på området i *Bibliography on Oral History*. OHA, N.Y. 1975. Jfr. også Alan Meckler/Ruth McMullin (red): *Oral History Collections*. Omtalt i Louis M. Starr: «Meditations on the New Bowker Guide», *Oral History Review*. 1975. Fyldig ajour-ført bibliografi i *Oral History Review*, 1977. Jfr. også *The New York Times Oral History Program in Microform*. Liste over oral history materiale på mikrofilm og fiche ajourført til 1978. Microfilming Corporation of America, New Jersey.
 33. Alfred B. Rollins op.cit.
 34. Eks. «Herbert Hoover Oral History Program», «John F. Kennedy Library. Oral History Program. Career and Administration of John F. Kennedy.» I tillegg er det organisert prosjekter omkring Nixon, Eisenhower, Johnson og en rekke andre kjente politiske ledere. For fullstendig oversikt, se *Oral History in the United States*, op.cit.
 35. Se Paul Thompson: «Oral History in North America.» *Oral History*, (brit.) nr. 1, 1975, s. 31.
 36. Ibid.
 37. Ibid.
 38. Charles Crawford: «Oral History». Op.cit. s. 3.
 39. Staughton Lynd har i boka *Rank and File*, Boston 1973 karakterisert seg som en «guerilla historian». Her hentet fra Alice Hoffman: «Who Are the Elite, and what Is a Non-Elitist?» *Oral History Review* 1976.
 40. Ibid. s. 5.
 41. Studs Terkel: *Hard Times. An Oral History of the Great Depression*, New York 1970.
 42. William Moss: «The Future of Oral History». *Oral History Review* 1975, s. 6.
 43. Ibid.
 44. Ibid.
 45. F.eks. Bryan Wooley: *We Be Here When the Morning Comes*. University Press of Kentucky, Lexington 1975. Skildring av Kentucky-kullgruvearbeidernes liv med personlige beretninger som ei vesentlig kildegruppe.
 46. Et eksempel på dette kan være prosjektet som i en årrekke har vært i gang ved San Francisco Maritime Museum omkring sjøfolks liv, og som etterhvert har tatt opp en rekke aspekter ved denne gruppas sosiale situasjon, «life on shipboard, social conditions in various ports (i.e. sailor boarding houses, crimps, prostitutes), sailor language, relations between officers and crew, economics, personalities, maritime anecdotes.» *Oral History in the United States*, op.cit. s. 16.
 47. Ibid. s. 91. Om problemer ved undersøkelse av indianernes sosiale situasjon, se også Mary Patrick: «Indian Urbanization In Dallas: A

Second Trial of Tears.» *Oral History Review*, 1973. En omfattende oversikt over stoff omkring indianernes historie tilgjengelig på mikrofilm og fiche, finnes i *Indians of the Americas*, som også inneholder oversikt over minnelitteratur.

48. Paul Thompson op.cit. s. 35.
49. Se Dagbladet 25.1. 1978. «Haleys mirakel – gigantisk bløff?»
50. Se Alex Haley: «Black History, Oral History and Genealogy». *Oral History Review*, 1973.
51. Courtney Brown: «Oral History and the Oral Tradition of Black America: The Kinte Foundation. *Oral History Review*, 1973, s. 26.
52. Lyle Brown: «Methods and Approaches in Oral History: Interviewing Latin American Elites.» *Oral History Review* 1973 s. 77.
53. Bl.a. publ.: *The Children of Sánchez: Autobiography of a Mexican Family*. New York Random House, 1961, *La Vida, A Puerto Rican Family in the Culture of Poverty*. San Juan and New York. New York Random House 1966. «A Study of Slum Culture: Background of «La Vida»». New York Random House, 1968. Mens *La Vida* er en helhetlig skildring av en fattig families livsmiljø i slummen, fortalt gjennom familiemedlemmene, presenterer *A Study* ... prosjekteresultatene belyst med statistikk og eksemplifisert gjennom intervjuutdrag.
54. Om denne debatten se Hyman Rodman: «Culture of Poverty. The Rise and Fall of a Concept.» *The Sociological Review*. (Storbrit.) Vol. 25. No. 4. Nov. 1977.
55. Paul Thompson op.cit. s. 33.
56. Ibid.
57. Dette utsagnet bygger bare på oversiktsartikler, bl.a.: Lyle Brown op.cit., Paul Thompson op.cit., Leo La Clare: «Oral History in Canada: An Overview.» *Oral History Review*, 1973, s. 87. «International Reports: Australia/Joan Campbell, Brazil/George P. Browne, Mexico and Latin America/Eugenia Meyer.» *Oral History Review*, 1976 s. 48 ff.
58. F.eks. ved School of Scottish Studies, Edinburgh University, der det fra omkring 1950 til i dag er samlet over 3 000 lydbånd omkring dagligliv, skikker, tru, lokal kunst, stedsnavn o.a. Se David Lance: «Oral History in Britain», *Oral History Review* 1976 s. 71.
59. I artikkelen «Ordinary Men. Recent Work in Social History» har Robin Chaplin gitt en oversikt over utviklinga innenfor lokalhistoria på dette feltet. *The Local Historian* vol. 12, nr. 3–4, 1976.
60. David Lance op.cit. s. 64.
61. George Ewart Evans: *Ask the Fellows Who Cut the Hay*. London 1956, s. 13.
62. Bøker av Evans der slike problem drøftes: *Where Beards Wag All. The Relevance of Oral Tradition*. London 1970. *The Days That We Have Seen*, London 1975. *From Mouths of Men*. London 1976.
63. Seinere i denne artikkelen forkortet til *Oral History*.
64. David Lance, op.cit. s. 64.
65. Ibid.
66. Willa K. Baum: «Oral History in the United States», *Oral History*, nr. 3 1972 s. 15.
67. David Lance op.cit. s. 65.
68. Liste over slike prosjekter i Storbritannia finnes i *Oral History* nr. 1, 1972: «Current British Work in Oral History», og siden som fast innslag i tidsskriftet.
69. John Saville i en diskusjon omkring «the future of oral history in Great Britain», referert i *Oral History* nr. 2, 1974.
70. Dette var et av hovedtemaene på den femte nasjonale oral history-kon-

- gressene i USA i 1970. Se *Selections from the Fifth and Sixth National Colloquia On Oral History*, New York 1972.
71. *Oral History* nr. 1, 1972, s. 5, og Paul Thompson: «The War With Adults», *Oral History* nr. 2, 1975. Dette heftet er viet familiehistorie.
 72. Paul Thompson: *The Edwardians. The Remaking of British Society*. London 1976, i serien *History of British Society*, red. av E. J. Hobsbawm.
 73. En av de første innsamlingene på dette feltet var ledet av Raphael Samuel, Ruskin College, Oxford. Målet var her å tegne et bilde av et arbeidersamfunn i slutten av forrige hundreår og begynnelsen av dette. *Oral History* nr. 1, 1972, s. 7. Siden er flere liknende arbeider startet.
 74. Innsamling ved University of Hull, ledet av John Saville. *Oral History* nr. 1, 1972, s. 6.
 75. R. A. Leeson's samling av beretninger fra streikedeltakere. *Oral History* nr. 2, 1972, s. 30.
 76. F. eks. Scottish Labour History Society's «tape recording the memories of labour movements veterans». *Oral History* nr. 1, 1972, s. 7.
 77. Om dette se *Oral History* nr. 2, 1977, som i helhet er viet kvinnehistorie innenfor muntlig historie.
 78. David Lance op. cit. s. 66.
 79. *Oral History* nr. 3, 1972, s. 79.
 80. *Oral History* nr. 2, 1974, s. 6.
 81. *Oral History* nr. 1, 1974, s. 84.
 82. En del litteratur på dette feltet: Jan Vansina: «Recording the Oral History of the Bakuba», *Journal of African History* I, 1-2, 1960. Jan Vansina: *Oral Tradition. A Study in Historical Methodology*. London 1965. Vansina/Manny/Thomas (red): *The Historian in Tropical Africa*. London 1964, s. 60 ff. Paul Thompson: «Oral Evidence in African History». *Oral History* nr. 1, 1974. Andrew Roberts: «The Use of Oral Sources for African History». *Oral History* nr. 4, 1976.
 83. Edvard Bull: *Arbeidermiljø..* op.cit., kap. «Arbeidsmål og metoder.»
 84. Historisk Tidsskrift b. 39. Mykland og Holmsens opposisjonsinnlegg ved Bulls doktordisputas.
 85. F. eks. Bull: *Arbeidermiljø..* s. 44 f. Se også denne artikkelen s. 33.
 86. Ola Listhaug: Om retrospektive intervjudata. ISS-rapport nr. 2, s. 11. Institutt for sosiologi og samfunnskunnskap, Universitetet i Trondheim. Bl. a. gjennom kohortundersøkelser av grupper som opplevde mellomkrigstidas kriser, har Listhaug utnyttet retrospektivt muntlig materiale og nytt et ustrukturert intervjuing med åpne spørsmål ved sida av tradisjonell sosiologisk skjemaintervjuing.
 87. Dagfinn Slettan op.cit. kap. IV og VII. Forsøk på rekonstruksjon av tjeneres holdning til kosthold og arbeidsplass.
 88. Et godt eksempel på holdninger gjennom en konkret skildring er en sagbruksarbeiders beretning fra Namdalsbruket, *Arbeidsfolk forteller. Fra sagbruk og høvleri*, op.cit. s. 220.
 89. Ola Listhaug op.cit.
 90. Se f. eks. David F. Musto/Saul Benison: «Studies on the Accuracy of Oral Interviews», *Fourth National Colloquium on Oral History*, Oral History Association, 1969. Robert Menninger: «Some Psychological Factors Involved in Oral History Interviewing», *Oral History Review*. 1975.
 91. *Ibid.* s. 70.
 92. Paul Thompson: «Problems of Method in Oral History». *Oral History* nr. 4, 1972, s. 6. Paul Thompson har nylig gjennom boka *The Voice of the Past Oral History*, London 1978, gitt en grundig innføring i de kjeldeproblemer historikeren møter ved bruken av muntlig materiale.
 93. *Ibid.* s. 7.

94. Slettan op.cit. s. 11 f.
95. Paul Thompson: «problems of method ...» op.cit. s. 8.
96. Jfr. Bull: *Arbeidermiljø* ... op.cit. s. 11.
97. Johan Galtung: *Theory and Methods in Social Research*. Oslo 1967, s. 475.
98. Sven Ulrik Palme: «Intervjumetodens vetenskapliga användbarhet». *Studier i historisk metode II. Historiens plass i forskningen*. Oslo 1966, s. 13.
99. Statistisk Sentralbyrå kan gjøre slike utvalg etter søknad om dispensasjon fra reglene om adgang til personopplysninger.
100. Kjell-Gunnar Holm: «Arbeidsrapport fra Østbyenprosjektet». Stensil. Sosialhistorisk minneinnsamling, Universitetet i Trondheim 1977.
101. Norman Hoyle: «Oral History», *Library Trends* XXI, juli, 1972 (USA).
102. Harry Williams: «Oral History and the Writing of Biography», *Selections from the Fifth and Sixth Colloquia on Oral History*, Oral History Association, N.Y. USA 1972.
103. Se f.eks. Carsten Bregenhøj: *Etnologisk interviewteknik*, DHF's håndbøker, Københ. 1971, Willa K. Baum: *Oral History for the Local Historical Society*. Nashville, Tenn., American Association for State and Local History, 1974. John Saville: «Interviews in Labour History», *Oral History* nr. 4, 1972. *Goals and Guidelines*. Vedlegg til *Oral History Review*, 1976. George Ewart Evans: «Approaches to Interviewing». *Oral History* nr. 4, 1972. Davis/Back/Maclean: *Oral History. From Tape to Type*. Chicago ALA 1977. Her kommer også Thompsons bok inn. Se note 92.
104. Edvard Bull: *Arbeidermiljø* ... op.cit. s. 2 f.
105. *Historisk Tidsskrift* b. 39, op.cit.
106. Jfr. f.eks. det utvalget som ligger til grunn for Paul Thompsons bind *The Edwardians* op.cit. s. 7 f.
107. Jfr. erfaringer ved Minneinnsamlinga i Trondheim. Slettan op.cit. s. 134 ff. For enkelte områder er det foretatt utvalg på grunnlag av tilfeldig uttrekning. Se Kjell-Gunnar Holm op.cit.
108. Jfr. Robert Chaplin op.cit.
109. Stein Tønnesson: *Røde skoger. Skogsarbeidere forteller fra klassekampen på landsbygda*. Oslo 1976.
110. Arnlaug Leira/Steinar Bergh: *Hå har et kvinnfolk å sia, da!* Oslo 1974.
111. Kontaktmann for prosjektet: Arne Lofthus, Jondalen, Kongsberg. Her bør også nevnes samlinga av minner på Kongsberg sølvverks museum.
112. James E. Sargent: «Oral History, Franklin D. Roosevelt, and the New Deal.» *Oral History Review*, 1973, s. 92.
113. Palme op.cit. s. 20.
114. Thompson: «Problems of Method ...» op.cit. s. 2.
115. Bernard Ostry: «The Illusion of Understanding: Making the Ambiguous Intelligible.» *Oral History Review*, 1977, s. 9.
116. Thompson: «Problems of Method ...» op.cit. s. 1.
117. Ottar Dahl: «Noen teoretiske problemer i sosialhistorien». *Historisk Tidsskrift* b. 37, 1954-56, s. 185.
118. E.J. Hobsbawm: «From Social History to the History of Society». *Dædalus*, vol. 100, 1971, s. 23.
119. Ibid.
120. Ibid. s. 29.
121. Dominique Schnapper: «The French Social Security Oral History Project: Philosophies, Goals, and Methods.» *Oral History Review*, 1977.